Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

Геуюрге кюн, тотурну арт айы (апрель), 2, 2024 жыл

№ 37 (21394)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Жыйылыу

Къоркъуусузлукъну жалчытыуну мадарлары сюзюлгенди

КЪМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Къабарты-Малкъар Республикада Терроризмге къажау комиссияны жыйылыуун бардыргъанды. Ушакъны кезиуюнде социал махкемеледе, транспортда, инфраструктура объектледе, адамла кёп жыйылгъан жерледе къоркъуусузлукъну жалчытыуну мадарлары сюзюлгенди.

Жыйылыугъа КЪМР-ни Правительтосуну Председатели **Мусукланы Алий**, РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинликли келечисини аппаратыны баш федерал инспектору **Дмитрий Васильченко**, правительствогъа кирген къуллукчула, право низамны сакълаучу эмда надзор органланы бла оператив службаланы башчылары къатышхандыла, деп билдиргенди КЪМР-ни Башчысыны бла Правительстосуну пресс-службасындан.

Къайгъырыу

Казбек Коков Белгород областьдан келген къонакъланы жокълагъанды

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков Белгород областьдан окъуучулары бла бирге келип, «Радуга» реабилитация арада тургъан устазла бла тюбешгенди.

Регионну губернатору **Вячеслав Гладков** бла этилген келишимге кёре, бизни республикагъа битеу да 145 сабий келгенди. Ала барысы да социал учреждениялада тургъанладыла. Мында алагъа солуча онгла къураллыкъдыла, республиканы айбат жерлерин да кёргюзтюрюкдюле.

КЪМР-ни Башчысы, араны таматалары, устазла бла да ушакъ этип, жаш къонакъла ырахат солурча энтта не керек болгъанын сюзгенди. Сабийлеге жолучулукъла, спорт оюнла, маданият къууанчла, жаш тёлю бла тюбешиуле къураллыкъдыла.

– Сабийлени барысына да, аланы юйретиучюлерине, устазларына да биз жуукъ адамларбызгъача къарайбыз. Ала кеслерин юйлеринде сезерча, республикада тургъан кюнлери уа ырахатлы эмда зауукълу болурча этер ючюн, къолубуздан келгенни аярыкъ тюйюлбюз, – дегенди Казбек Коков.

Къурулушлагъа эс бурулгъанды

Казбек Коков Нальчикде къурулуш объектледе ишлеге къарагъанды. Регионну таматасы Балкарская, Осетинская, 2-чи Таман дивизия орамлада бардырылгъан жол ишле бла шагъырейленгенди. Тынгылы ремонт мында Россейни Президенти Владимир Путинни башламчылыгъы болгъан «Къоркъуусуз качестволу жолла» миллет проектге кёре къуралгъанды.

Бусагъатда къурулушчула эски баш къатысын, бордюр ташланы кетерип башлагъандыла. Жолну игилендириликдие, жангы тротуарла, улоула тохтагъан жерле эмда жашил тийреле жарашдырыллыкъдыла. Битеу юч орамда да жарыкълыкъ бериу тапландырыллыкъды, «Таза кёк» деген низамгъа кёре – битеу ток жипле жер тюбюне кёчюрюллюкдюле.

2-чи Таман дивизия орам шахардан Владикавказгъа баргъан юзда Нальчик черекни жагъасыны узунлугъунда орналыпды. Анга аслам ауурлукъ жетеди, аны ючюн аны тёрт ызлы этерге муратлыдыла.

Осетинская орамны да улоула жюрюген кесеги кенгертилликди – ол да шахарны ауурлугъу уллу болгъан магъаналы жолларындан бириди. Шёндю, андан сора да, мында эски ЛЭП агъач багъаналаны кетерединe, аланы темирден этилгенле бла алышдырлыкъдыла.

Ишлени барын да жолчула кюз артына бошаргъа умутлудула.

Регион жолла бла шагъырейленнгенди

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков Аргудан-Александровская регион магъаналы автомобиль жолда тынгылы ремонт ишле къалай бардырылгъанларына къарагъанды. Шёндю къурулуш ишле 16,5 километрде къыстау этиле турадыла.

Бу объект Россейни жолларыны уллу магъанасы болгъан къауумгъа тюшгенди эмда Лескен, Урван, Терк эм Май районланы бирге кюошхан жолгъа саналады.

Жолда урунгъанланы айтханларына кёре, ала белгиленнген ишлени бир жылгъа алгъа бошаргъа мурат этедиле, деп билдиргенди республиканы оноучусуну пресс-службасындан.

Парламент

Бир низамны тохташдырыу – бузукълукъланы азайтыуну амалы

КЪМР-ни Парламентини экономика политика, инновациялы айныу эмда предпринимательлик жаны бла комитетини кенгертилген жыйылыуунда сёз къырал ырысхыны сатыу-алыуну юсюнден баргъанды.

Кенгешни ача, комитетни башчысы **Заур Апшев** бу жумушда бир низам кийирилгени предпринимательлеге къошакъ онг береди, аны бла бирге уа конкуренцияны тюзлюк бла бардырыугъа, къырал жумушланы бла жалчытыуда ачыкълыкъ болуруна себеплик этеди, деп чертгенди.

Бу бёлюмде болум бла жыйылгъанланы Монополиялагъа къажау федерал службаны КЪМР-де Управлениясыны башчысы **Анна Кумахова** шагъырей этгенди.

Биогюнлюкде власть органланы битеу бёлюмлеринде да сатыу-алыу жумушланы низамы 50-ден аслам праволу актла бла белгиленнгенин айтырчады. Ол санда табийгъат байлыкъланы, жерни, жеринден тепдирилген эм тепдирилмеген ырысхыны хайырланыуда, аренда жумушлада эм башхалада. Праволу документледе белгиленнген жорукъла уа башха-башхадыла, сёз ючюн, сатыу-алыуну юсюнден билдириуню басмалагъанда, ол жумушха къатышханланы эсепге алгъанда, келишимлени къабыл кёргенде эм башхала. Дагъыда бир-бир кезиуледе сатыу-алыу иш электрон халда бардырылмайды. Аны ючюн а кемчиликле, ангылашынмаулукъла болургъа къоркъуу уллуду.

Анна Кумахова бу соруугу магъаналылыгъын белгилеп, ол УФАС-ны Жамаут советинде бир ненча кере сюзюлгенин билдиргенди. Ол бу ишни бир низамгъа келтириуде Монополиялагъа къажау службаны борчларыны эмда сатыу-алыу жумушланы къурагъанда тамамланнган контрольну юслеринден айтханды. Аны акъылына кёре, электрон амалны сингдириу битеу жумушланы женгиллетирге себеплик этерикди.

Ол мурат бла федерал законну проекти хазырланнганды. «Къырал ырысхыны сатыу-алыуда электрон амал бузукълукъланы бла кемчиликлени азайтыргъа, конкуренцияны игилендиригге болушурукъду. Жерни, къырал эм муниципал ырысхыны файдалы хайырланыу, аланы арендагъа бериу неда сатыу бюджетни толтурургъа, аны бла бирге уа предпринимательликни айныгъына онг береди», – дегенди Анна Кумахова.

КЪМР-де уа асламында жер эм агъач бла хайырланнганда, къырал эм муниципал ырысхыны сатханда бардыраладыла отраслевой сатыу-алыу жумушла. Ала ючюн а къырал эм муниципал власть органла жууаплыдыла.

Жылны башындан бери уа сатыу-алыуну къурагъанлагъа онюч тарыгъыу берилгенди. Аладан ючюсю тюз болгъаны тохташдырылып, бузукълукъланы кетериую юсюнден эсгертиуле этилгенди, терсликлени болдургъанла жууапха тартылгъандыла.

Эсеплени юслеринден айтханда, былтыр бу жаны бла битеу да бирге 62 тарыгъыу берилгенди Управлениягъа, аладан 33-сю къабыл кёрюлгенди. Кемчиликлени асламы сатыу-алыуну къураугъа, документлеге артыкъ излемле этилгенлери бла байламлыдыла. Дагъыда алгъадан келишген кезиуледе да бардыла, сатыу-алыу къуралгъаныны юсюнден билдириу толу болмагъаны бла байламлы кемчиликле да тюбейдиле.

Жыйылыуда жер эм ырысхы бла байламлы халла жаны бла министр **Аслан Тохов** да сёлешгенди. Ол республиканы къырал ырысхысын, жерни сатыу-алыу, арендагъа бериу иш къалай къуралгъанын билдиргенди. Аны айтханына кёре, былтырдан башлап бу жумушла электрон халда тамамланадыла. Битеу да бирге уа былтыр министерство ол жаны бла 42 иш толтургъанды, сатыуга къыралны иелигинде болгъан 114 объект чыгъарылгъанды. Ахырына жетдирилип, объект сатылгъаны бла байламлы 24 келишим къабыл кёрюлгенди. Энтта эки жер юлюш арендагъа берилгенди, къырал ырысхыны арендагъа алыу жаны бла да жети келишим жарашдырылгъанды.

Жыйылыуунда кеслерини кёз къарамларын Къырал ырысхыгъа башчылыкъ этиу жаны бла федерал агентствону КЪМР-де жер-жерли бёлюмюню башчысы **Аскер Макоев**, Урван районну администрациясыны ырысхы эм жер бла байламлы халла жаны бла бёлюмюню башчысы **Идар Бекшоков**, КЪМР-ни прокуратурасыны федерал законла къалай толтурулгъанларына надзор этген бёлюмюню башчысы **Андрей Санаров**, гитче эм орта бизнесни «Опора России» битеуроссей жамаут организацияснысны регион бёлюмюню тамата-сы **Альберт Кильчуков** да айтхандыла. Ала бу жумушланы электрон халда бардырыуну хайырлылыгъыны, алагъа бузукълукъла бла къатышханланы тизмесин жарашдырыргъа кереклисин айтхандыла.

Жыйылыу сейирлери болгъан органлагъа эсгертиулени къабыл кёрюу бла бошалгъанды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Башламчылыкъ

Ёз республикабызны айбатландырыу жумушла бардырылыкъдыла

КЪМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Къабарты-Малкъарда тазалыкъ эм тийрелени тапландырыу жаны бла битеуреспубликалы айлыкъны бардырыллыгъыны юсюнден билдиргенди.

«Хурметли шуёхла! Къабарты-Малкъарда жылы жаз башы кюнле тохташндыла. Тёредеча, республикада жашагъанла бу кезиую юйлерин эмда арбазларын тапландырыугъа жоралайдыла.

Барыбыз да бирге айбат республикабызны – хар бирибизни да юйюбюзню тазалау эм тийресини низамын жыйыу жаны бла уллу битеуреспубликалы айлыкъ бардырайыкъ.

Череклени тийрелеринде, жамаут, социал махкемелени эм предприятияланы къатларында, кёп фатарлы юйлени арбазларында, эсгертмелени бла инфраструктура объектлени къатларында бирлешип тазалау-жыйыу жумушланы ётдюрейик. Башламчылыгъымы предприятияланы бла организацияланы ишчилери, жамаут биригиуле дурус кёрлюклерине ийнанама. Къабарты-Малкъарда жашагъанланы барын да ёз республикабызны айбатландырыу айлыкъгъа къатышыргъа, ол магъаналы ишге энчи юлюшюгюзню къошаргъа чакъырама», – деп айтылынады чакъырыу сёзде.

Республиканы Башчысы Правительстогъа муниципалитетле бла бирге тийишли къурау ишлени хазырларгъа буюргъанды.

Къармашыулукъ

Сабанчыланы къыстау кезиулери

КЪМР-ни Эл мюлк министерствосундан билдиргенлерича, биогюнлюкде Май, Терк эм Прохладна районлада жазлыкъланы 2,7 минг гектарына урлукъ себилгенди. Ол санда арпа – 950, къудору – 470, горчица – 920, зынтхы – 320 эм картоф сегиз гектаргъа салынгъанды.

Саулай алып айтханда, быйыл сабанлыкъларгъа 282 минг гектар бёлюнгенди. Андан жазлыкъ битимлеге 211 минг гектардан аслам жетеди. Ол былтыры кёрюмдюлериндeн артыкъ кёп тюйюлдю.

Мюлклени барысында да къырал мардагъа келишген кеси урлукъларыбыз хайырланыладыла. Минерал семиртгичле да салынмай къалмайдыла. Хаталы жаныуарладан бла ауруладан къоруулагъа мадар да этиледи. Сёз ючюн, чыхханладан бири суткагъа кесини ауурлугъундан 2-3 кере кёп ашаргъа боллукъду. Аны бла бирге терк-терк жайылгъанларын эсге алсакъ, сабанлыкъны 30-70 процентни тас болурча къоркъуу барды. Биогюнлюкде республикада сабанланы къоруулау жаны бла иш жетишимли барады. Мюлклени иелери «Россельхозцентр» бла тири байламлыкъ жюрютедиле. Кёбюсюнде уландырырча дарманла хайырланыладыла.

Эсге сала айтсакъ, Россейни Эл мюлк министерствосуну эсеплерине кёре, Къабарты-Малкъар Шимал-Кавказ федерал округда эл мюлк техника бла жалчытылыныуу бла биринчи жерни алады. Аны баш шартларындан бири мюлкле дайым техникаларын кёбейтгенлери эм жангыртханлары бла байламлыды.

Алай бла арт беш жылда техниканы тюрлю-тюрлюлериндeн 658 чакълы бири алынгъанды. Ол санда былтыр жерчиликде урунгъанла 204-юсюн алалгъандыла. Аланы санында тракторла, комбайнла эм башхалары да бардыла.

Хабазны тутуругъу аны огъурлу эмда иш кёллю адамларыдыла

Элни тарыхы

Хабаз эртгегили тау эллерибизден бириди. Аны 1865 жылда Огъары Малкъардан кёчюрюлген Созарукъланы, Уняланы, Улбашланы, Аппайланы, Ёзеланы, Боташланы, Гошийланы, Саранайланы, Тебеланы, Джангуланланы эм башха тукъумланы келечилери къурагъандыла. Совет власть Хабазда Терк халкъланы 1918 жылда 16 февральда эм 15 мартда Пятигорскда бла Владикавказда бардырылгъан экинчи съезди бошалгъандан сора тохташдырылгъанды. Андан сора Эл совет да къуралады, аны башчысына Байрамукъланы Солтанны саладыла. Артда элге Глашланы Махти, Жеттеланы Магомет да оноу этгендиле.

1922 жылда элде школ ачылады, ары сабийледен сора абаданла да жюрюп тургъандыла. Болатланы Идирис элни мектебинде биринчи устаз болгъанды, артда ол ишни аны жашы бардыргъанды. 1923 жылда элде партия ячейка ачаргъа оноу этиледи, ары Томайланы Хаджимурат, Улбашланы Ахмат, Къайгъырмазланы Жагъафар, Аппайланы Къасым, Улбашланы Сарбий киреди. Тийишли хазырланыу ишле бардырылгъандан сора, эл совет да ишлеп тебирейди, Хабазны дарагъасы да кётюрюледи.

1931 жылда коллективизацияны кезиуюнде Хабазда «Дружба» колхоз къуралады, анга Догучланы Кёккез башчылыкъ этгенди. Мюлк кёрюмдюлери бла бир кезиуде республикада алчыладан бирине саналгъанды. Ол заманда анга Улбашланы Рамазан тамадалыкъ этгенди. Социалист эришиуде болдургъан ахшы кёрюмдюлери ючюн а, ол Битеуроссей ара толтуруучу комитетни (ВЦИК) президиумуну сыйлы грамотасы бла саугъаланнган эди.

Белгилерча шарт: 1933 жылда Эл советлени аралында бардырылгъан битеуроссей эришиуде, Хабаз эм игилени санына киргенди. Аны бла байламлы Битеусоюз эм Битеуроссей толтуруучу комитетлени президиуму бир болуп, хабазчылагъа ахча саугъаны къуанч халда бергенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Айнытыу 2 бет

«Окъуучуларымы ариу адетлеге юйретирге итинеме»

Эльбрус районну сабий эм жаш тёлю чыгъармачылыкъны айнытхан Мокъаланы Магомет атлы араны устазы Жабелланы Зухура Кёнделенни 1-чи номерли школунда «Тау адетле» деген биригиу ачыл, анда аламат дерсле бардырады. Биогюннгю ушагъыбыз аны блады.

Эсде тутуу 4 бет

Къабарты-Малкъарны халкъ артисти, республиканы культурасыны сыйлы къуллукчусу Улбашланы Жанибекни жашы Азнор маданиятыбызгъа кёп къыйын салгъан адамладан эди. Ол затланы юслеринде айтханда, аны аты сагъынылмай къалмайды.

Халкъны сюймеклиги анга уллу саугъа эди

Сейир шарт 4 бет

Огъары Малкъарны тийресинде, Черекни сол жагъасында бусагъатда адам жашамагъан Темуккулары деген эски эл орналыпды. Бир ненча ёмюрню ичинде Темуккулану кёп тёлюлери жарашдыргъан жашау-турмуш этиуню аслам эсгертмелери сакъланнгандыла. Аны юсюнден бизге тарыхчы, философия илмуланы кандидаты Жангуразланы Мухаммат айтханланы жыйыщдырып, басмагъа хазырлагъанбыз.

Сын ташда жазыула

Олимпиада

Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъларыны къаласында школчуланы араларында «Умники и умницы» республикалы гуманитар олимпиада бардырылгъанды. Онунчу кере къуралгъан эришиуле бу жол КъМР-ни Парламентини 30-жыллыгъына аталгъандыла.

Билимли болгъанларын кёргюзтгендиле

Анга къатышханланы билимлерине багъа берген къауумгъа законла чыгъарыучу органны таматасы **Татьяна Егорова** башчылыкъ этгенди. Ол «Умники и умницы» бериу сейир болгъанын, аны эсеплерине кёре регионладан жаш адамла кыралда бек даржаклы вузгъа кирирге онг тапханларын чертгенди. Татьяна Борисовна бериуню къоймай къарагъаныр, республикадан жашланы бла кызланы жетишимлерине биютюнда къуанганын белгилегенди.

– Жаш адамларыбыз билимли болгъанларын кёргюзтедиле. Олимпиаданы эсеплерине кёре МГИМО-гъа кирген студентлени саны бла бир биринчилени къаумундабыз. Эришиулени регион бёлюмюне къатышыргъа бек ыразыма, – дегенди спикер.

Конкурсну регион бёлюмю Парламентни 30-жыллыгъына аталгъаны биютюнда къуундырыгъанын белгилегенди законла чыгъарыучу органны башчысы. Ол Парламент Къабарты-Малкъарны къыраллыгъыны айныуына уллу себеплик этгенин айтханды. Бек алгъа уа къырал власть органланы бла жамаатны араларында байламлыкъланы жалчытханды. Бу жылланы ичинде депутатла республиканы социал-экономика айнытыу жаны бла законла жарашдырыуну ышангнылы мурдорун къурагъанларын белгилегенди.

– Биогюнгю эришиуле Парламентни 30-жылыгъына аталгъанлары бла байламлы жашла бла кызыла законла чыгъарыучу органны тарыхын терен билгенлерине ышанама. Ким биледи, аладан бирлери политика бла кюреширгe, депутат болгъуна кёллеринр эселе уа. Сиз келир жашауугъузну сайлауну жолудасыз. Усталыкъны айыргъанда, сейирлеригизге, изделмегизге таныгъргъа керексиз. Эртеннликде сюйген ишине барып, ингирде сюйген юйюрюне къайтхан адам насыллыды, – дегенди спикер.

Олимпиаданы регион бёлюмюне республиканы школларыны 10-чу классларыны окъуучулары къатышхандыла. Битеу бёлюмледен сора Огъары Курпдан Саида Шагирова бла Благовещенскадан Харитон Бессолов хорлагъандыла, ала регион эришиулени ахыр кесегине чыкъгъандыла.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Кенгеш

Инсанланы сейирлерин эм башха салып

Республиканы Правительствосуну кезиулю кенгешинде сюзюуге чыгъарылгъан проектледе энергетикада, билим бериуде, транспорт эмда жашау журтла бёлюмледе этиллик мадарланы юслеринден айтылгъанды. Аны ишин Правительствону Председатели Мусукланы Алий бардыргъанды.

Экономиканы айнытыу министр Рахайланы Борис, быйыл товарла бла жалчытыу, ишле тындырыу эмда жумушла тамамлау бла байламлы къырал келишимлени толтургъанда аванс тёлеуени ёлчемлерин тохташтырыуну юсюнден билдиргенди. Айтханына кёре, экономикада болумну эмда озгъан жыллада сынамны эсге алып, аланы 30-90 процент бла чеклендиригe оноу этилгенди. Борис Магомедович, дагъыда, «КъМР-де муниципал къуралыуланы жер-жерли самоуправление органлары халкъла аралы эмда тыш экономикалы байламлыкъла жюрютген сферада халланы тийишдириую юсюнден» законну проектин туура этгенди.

«КъМР-де жашагъанланы жашау журтла эмда коммунал жумушла бла жалчытыу» къырал программанны паспортуна кийирилген тюрлениулени магъанасын къурулуш эмда ЖКХ министр Алим Бербеков ангылатханды. Ол билдиргенича, ала «Инсанланы тозургъан жашау журтладан кёчюроу» деген, кесини да болжалы 2022-2025 жылла бла чекленген республиканы программада тюрлениуле болгъанлары бла байламлыдыла. Алагъа кёре, ал кезиуледе тюрлю-тюрлю сыптаула бла къоратылмай къалгъан иги кесек ахча къалгъанды. Аны Нальчик шахар округда, сора Ульяновское эмда Учебное элледе программа бла белгиленнген жумушлагъа жиберликдиле. Сёз мында 210 миллион сомну юсюнден барады. Алим Бербеков дагъыда Огъары Басханны къатында гитче гидроэлектростанция ишленирик жерни кьагьытларын жарашдырыу башланырыгъыны юсюнден да билдиргенди.

Республиканы ара шахарында Къабарты орамны Нальчик-Майский жолгъа къошаргъа оноу этилгенини, аны бла регион магъаналы жолланы тизмесине да тюрлениуле кийириллигини юсюнден транспорт эмда жол мюлк министрни орунбасары Улбашланы Ислам къысха айтханды. Ол дагъыда адамланы пассажир автотранспорт бла транспорт жумушларын жалчытыу законда тюрлениу боллугъун билдиргенди. Ол а гражданланы талай категориялары льготала бериу бла байламлыды.

Цифралы айныуну министерствосу алгъын жарашдыргъан талай бегим кючлерин тас этириклерин юсюнден ани башчысы Бёзюланы Аскер айтханды. Ызы бла дагъыда экономиканы бёлюмлерин, социал сфераны эмда кыырал оноу этиу системаны цифралы тюрлендириу жаны бла стратегияны жарашдыруу эмда тюрлендириу ишчи къауум къураллыгъын билдиргенди.

Талай жыл мындан алгъа салуай къыралда орта билим бериу учреждениялары тынгылы жангыртыу программа чыгъып, аны чеклеринде бек кёп иш этилгенди. Энди уа, школгъа бериу билим берген учреждениялары кезиую жетиргенди. РФ-ни Президентини оноуу бла, 2025-2030 жыллада алагъа тынгылы ремонт этилликди. КъМР-ни жарыкъландырыу эмда илму министрини орунбасары Мокъаланы Ачемез билдиргеннге кёре, Къабарты-Малкъарда тийишли тизмеде 203 учреждение барды. Аланы барын да жангыртыргъа 11,3 миллиардданаслам сом керек боллукъду.

Мусукланы Алий белгилегенича, программа келир жыл башлаными бла къарамай, бизни республикада ишни быйыл окъуна кьолгъа алыргъа оноу этилгенди. Андан ары уа программа тюрлене баргъаныны, ахча да жетишгенине кёре иш алай барлыкъды.

Сармаково элде орналгъан, кеси да республиканы иелигинде тургъан школ Зольск районну иелигинде ётдорюллюгоню юсюнден жер эмда ырысхы бла байламлы халланы министри Аслан Тохов билдиргенди. Миллетлени ишлери эмда жамауат проектле жаны бла министр Анзор Курашинов а «КъМР-де кыырал миллет политиканы эмда жамауат проектлени тамамлау» деген кыырал программаны паспортуна кийириллик тюрлениулени магъанасын туура этгенди. Айтханына кёре, Президент грантланы фонду бла бу министерство келишим кыырагъанды. Анга кёре жамауат бириги иелени айнытыугъа андан ахча бла болушлукъ этилликди. Грантланча республика кесинден да къошарыкъды.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Айнытыу

«Окъуучуларымы ариу адетлеге юйретирге итинеме»

Элбрус районну сабий эм жаш тёлю чыгъармачылыкъны айнытхан Мокъаланы Магомет атлы араны устазы Жабелланы Зухура Магомедовна Кёнделенни Доттуланы Ахмат атлы 1-чи номерли школунда «Тау адетле» деген бириги ачыр, анда аламат дерсле бардырады. Малкъар халкъны ариу адетлерини, кесини юсюнден да болгъанды бизни аны бла ушагъыбыз да.

– Зухура Магометовна, устазлыкъ ол адамны жюрегинден келген сезим болур деригим келеди. Сиз анга къалай келгенсиз?

– Медицина училищени бошагъанма. Ол жаны бла Лашкутада бир 4-5 жыл ишлегенлей, юйюр къурап, Кёнделенде жашап башлагъанма. Сора юйюрюмде къайынларым, къартларым да болгъандыла. Тёшекдеги саусуэларыма къараргъа тюшгенди. Жашай баргъанда кьобуз согъаргъа кюрешиучю эдим, сабийлени аякъ алдырыргъа да юйреталлыкъ эдим.

Ишю излерге тюшгенде, районну сабий эм жаш тёлю чыгъармачылыкъны айнытхан араны таматасы Мисирланы Фаридагъа барама. Жумушуму да айтама. Ол да, сау болсун, къууанады, аллай адам керек болуп тургъанын айтады. Алай бла кружок ачып ишлеп башлайма. Сабийлени бек сюеме. Бир сабийни да жанын къыйнамаз ючюн, неге да ыразыма. Адетлыкъ жаны бла юйрете, дерсле берип башлайма.

– Сабийлени ол затлагъа юйретир ючюн уллу сынам, билим да керекди. Къайдан аласыз материалны?

– Тюздю, кёп затны сабийлигимден билмеге. Билмеген затларымы уа, китаплада излеп, окъуп, билип, дерслеримде алай хазырланганма. Районда болсун, республикада да эришиулеге сабийлени хазырлап, къатышдыра тургъанма. Ала да бийик даржаклы махтауна бла къайтхандыла. Окъуучуланы абаданлары кете, аланы орунларына уякъланы ала, жылдан жылгъа ишлеп барабыз.

– Сабийле дерследе бегирек сюйюп не бла кюрешедиле?

– Эрттегили тепсеулени саладыз. Аны жаратадыла. Тепсерге юйреннгенден тышында да, Къудайланы Мухтар Чукаевични китабындан тепсеуню тарыхын билебиз. Анда хар тюрлю кыымылдау энчи магъананы тутханы себепли, жангылыч ычхындырыргъа жарамайды. Сора унутула баргъан адетлерибизге юйреген сагъатлагъа да жаш адамла сюйюп къатышадыла.

– Сиз этген жумуш бек магъанаалыды. Юйреттен адетлеригизден бир къауумну юсюнден бизге да айтсагъыз эди?

– Биринчиден, жаш бла кьыз бир бирни жаратханлары, кеслерин къалай жюрютгенлерини юсюнден хапарлайым. Анга Киеу, ыйыкъла бла адамлагъа кёрюнмей, къачып, бугъуп айланнганды. Намыс алай къаты болгъанды. Энди уа тойну таматасы да киеу, алайда сюелип халкъ аллында алгъышла алгъан да киеу. Ол а бизни миллетибизге арталлы да келишмеген болумду.

Сабийни бешикге салыуну да юйретебиз. Ауруу болмагъан, кирсиз адамны какъыыпп болгъандыла бу жумушха. Бешикни жарашдырып, къагъанакъны салырдан алгъа, жукъучу болсун деп, ол бешикде киштикни ары бери булгъап, сора бисмилляны айтып, беш хычин биширгендиле. Аладан эксисин баш жанына, бирин ортасына, эксисин да аякъ жанына салгъандыла. Киндик анасы бла ёз анасы, сёлешмей, башындагъы бла белиндеги юч хычинни ашагъра керек эдиле, сабий жилауукъ бомасын деп. Аякъ жанындагъы хычинлени эптип, хаталары, палахлары кери кетсинле деп, кёзден ташада асырагъандыла.

Юйретиу ишни бир да тохтатмазгъа юрешеме. Абаданлагъа намыс берирлерин тилейме. Кесинден таматаны жолун кесмезге, школда чапмай жюрюрге, тохтап устазгъа жол кьоя билирге да.

– Юйюрюгозню юсюнден да айтсагъыз эди?

– Баш ием Магомет бла юч кьыз бла бир жаш ёсдюргенбиз. Жарсыугъа, жаш дуниясын алышханды. Кьызла уа ючюсю да юч юйюрге келиндиле. Барысы да устазладыла, къайынлары бла татлы жашайдыла. Атагъа бла анагъа андан сора уа не керекди? Мен да къайынларым бла жашагъаным себепли, алагъа ариу къараргъа юрешгенним кьызлагъа да юлюю болгъан болур.

– Мен сормагъанлай, кесигизни айтыргъа сюнейгиз да болур?

– Халкъ ариу адетлерин кёп ёмюрлеге сакъласын, тилибиз айнысын, заманысыз буыуу сынамайыкъ, саулукълула болуп, насыллы тёлю ёсдюрейик.

ТЕМУККУЛАНЫ Асият.

Хабазны тутуругъу

Элни тарыхы

Ахыры. Аллы 1-чи бетди.

Колхозну атлары Москвада ВДНХ-да бардырылгъан Битеусоюз кёрмюде бир ненча кере биийк саугъалагъа тийишли болгъандыла. 1939-1941 жыллада Кьызыл аскерни атла бла жалчытханлары эм кёп жылланы ичинде ара мюлкде ахшы урунналары ючюн Хатукланы Жаштуу бла Хусей, Кульчаланы Рамазан, Аппайланы Рамазан бла Къасым, Мокъаланы Хажи-Юсуф, Жангоразланы Абу къырал саугъала алгъандыла. Ол кезиуде Улбашланы Рамазанны Эл советни председателине айыргъандыла, КъМАССР-ни Баш Советине депутат этгендиле эм ВКП(Б)-ни область комитетине сайлагъандыла.

Отузунчу жылланы ахырында, Улбаш улу элге башчылыкъ этгенде, кёп ахшы тюрлениуле болгъанды, партия эм комсомол ячейкала адамла бла тийишлисича ишлегендиле. Эл мюлкню айнытыргъа, халкъны къолайлыгъын игилендириуге уллу кьыйын салгъанланы атларын хабазчыла биогюн да унутмагъандыла.

Уруш башланнганда Хабаздан Ата журтну къорулуартъа 200-ден аслам жаш кетгенди. Къзоуатда кёргюзтген жигитликлери ючюн Бёзюланы Ахмат, Тюбейланы Хакин, Томайланы Хажимурат, Улбашланы Ахмат, Ибрагим, Хабиж, Айтекланы Хажи-Ахмат, Какуйланы Магомет, Гузеланы Азрет, Къожукъланы Махти, Ботталаны Якуб уллу къырал саугъалагъа тийишли болгъандыла. Урушха кетген хабазчыланы 100-ден аслары Ата журтларын жаудан къоруулай жан бергендиле.

1956 жылда хабазчыла кёчгюнчюлюкден къайтып башлайдыла, 1957 жылда февральда «ХХ партсъезд» атлы колхоз къурайдыла. Аны председателине Тюбейланы Нухну, партия ячейканы таматасына – Улбашланы Ахматны, Эл советни башчысына уа Къайгъырмазланы Кёккёзню саладыла. 1960 жылда колхозну мурдорунда къойла жайгъан совхоз къуралады.

Эл советге тюрлю-тюрлю жыллада Тетууланы Аслан, Бёзюланы Абидат, Мусукланы Рамазан, Улбашланы Малик, Къайгъырмазланы Сарбий, Мутчаланы Фатима, Уяналаны Ибрагим, Чеченланы Алий, Богьатырланы Елена, Мутчаланы Борисбий, Къайгъырмазланы Казбек оноу этгендиле. Биогюнлюкде жер-жерли администрацияны таматасы Тюбейланы Маринады.

Хабаздан битеу республиканъа, ол угъай эсе, дуниягъа окъуна атлары айтылгъан адамла чыкъгъандыла. Аппайланы Аскер Макарович таулуланы арасында фитология илмуланы биринчи докторуду. Абшаланы Тахирни жашы Магомет битеу дуниягъа белгили геофизик алимди. Тюбейланы Юсюпню жашы Исхакъ республиканы Правительствосунда эм башха жууаллы къуллукълада урунып тургъанды, жыйырма жылны уа КъМР-ни Социал жаны бла жалчытыу министерствосуну таматасыны биринчи орунбасары болуп ишлегенди. Мусукланы Тахирни жашы Алий 2014 жылдан бери Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председатели болуп ишлейди. Хабаздан дагъыда КъМР-ни сыйлы артистлери Мамучиланы Кемал бла Тетууланы Анатолий, физика эм математика илмуланы доктору Хучиналаны Бузжигит, белгили суратчы Занкишиланы Ибрагим эм башха белгили адамла чыкъгъандыла.

Мектеп

Хабазны мектебинде башланнган классланы билимни дуниясы бла шагьырейлендире, аланы аслам затха кёз къарамларыны тохташылуларына себеплик эте урунгган устазладан бири Къайгъырмазланы Мариямды. Ол кеси да школну мында бошагъанды. Ызы бла педагогика колледжде билим алып, окъутханларына, ёз аналарындан кем болмай къайгъыра, жаланда сабийлени окъутуу жанына угъай, аланы саулукълары ючюн да жууаплылыкъны сезгенлей ишлейди. Ол эм алгъа гитчечиклени садикде да юйретип тургъанды.

Биз а аны бла окъутууну-юйретиую, башха затланы юслеринден да ушакъ этгенбиз.

«Хар сабийни жюрегине энчи жолну табыу – магъаналыды»

– Мариям Хакимовна, ангылатсанг эди, биогюнлюкде элигизни школунда окъуучан сабийлени саны бла къалай болгъаныр. Сёз ючюн, башланнган классларгъа шёндю ала кёп келемидиле?

– Кесигиз билгенликден, бусагъатда биринчи классда окъуучата да, менде ала жыйырма бла апты сабий болладыла. Аладан онсегизи жашчыкъладыла.

Ёз ююмуму айтсам, элге жангы тёлю кьошулгъанына, айхай да, къууанабыз, анча окъуучуну бир классха жыйгъанны уа кёпге санайма. Нек дегенде аланы барысына да бирча эс бурургъа, айтхан затынгы ангылатыргъа къыйыныракъ болады. Алай эсе да, сабийлени дерсге илхамландырыр, аланы анга сейирлерин ачар ючюн билген мадарларыны хайырлана, жангы малланы да излейме.

Биогюнлюкде ала башхаракъдыла, тиричикледиле, кёпню да биледиле. Баям, къылыкъларында ол ышанлары телефонладан, телевизорладан окъуна келе болур. Сабийле, нек эсе да, бегирек математиканы жаратадыла. Андан къалса уа, тёгеректеги къудуретни, орус тилни да сюедиле, биютюнда жазманы.

– Башланнган класслада къайсы программагъа кёре ишлейсиз?

– Биз «Школа России» деген программагъа тийишлиликде окъутабыз. Ол сабийчиклени жыл сан бла байламлы энчиликлери эсге алынып, алай къуралгъанды да, аны себепли анга кёре аланы юйретген да тынчды. Нек дегенде не жаны бла да ангыламайдыла.

Кертисин айтханда, шёндю не жаны бла да сабийлени тюшюндюрюр амалла игилене баргъанлары бизни да биютюн кёлленип ишлерге талпындырадыла. Дерслени ангылатхандан сора да, туугъан жерлерине, къыралларына сюймеклиликде юйретебиз, адетлёрелерибизни да ангылатабыз.

Окъуучуланы да хар бирини къылыгъы башхады. Айып этмегиз алай айтханыма, ёз сабийлеримден кем сюймейме бирин да. Аланы хар къайсысы да бирдей, билим алып, эллерине, миллетлерине жарагъанла болурларын биютюнда сюеме. Хар айтхан сёзюм, этген затым да эслеринде сакъланырыгъын да ангылайма, аны ючюн хар бирине да энчи жолну табаргъа кюрешеме.

– Бу окъуу жылны аллында мектепледе школ театрла бла спорт клубла ачылгъандыла. Сизде уа бармыды аллай затыгъыз?

– Хау, быйыл аллай театрбыз къуралгъанды. Анда сабийлени Журтубайланы Лиза Магомедовна юйретеди. Театрыбызны аты уа «Жомакъда къонакъда» деп алайды.

Чыгъармачылыкъ бла кюреширгe сюйген сабийле да кёпдюе. Сёз ючюн, кесими классымдан айтсам, Къайгъырмазланы Далия жырлагъан ариу этеди, хунерли къызчыкъды. Ол къатышып, ала районда школ театрны ыйыгъы бардырылгъанда, экинчи жерге тийишли болгъан эдиле.

– Малкъар тилден юйретиуюгюз а не халдады?

– Андан да классымы кесим окъутама. Малкъар тилден дерс берген, кертисин айтханда, бир кесек къыйыныракъды. Аны не ючюн айтама, сёз ючюн, «къалам», «дефтер» дегенча, дагъыда кёп сёзню сабийле магъаналарын иги билмейдиле. Аны себепли сёзлени тауча айтып, сора орусчагъа кёчюрюп, алай ангылатама. Юйде жашны окъуна юлгюге айтсам, ол ана тилден назмуну кёлден билирге керек болса, эки-юч кюнню ичинде юйюреширгe тюшеди. Переменада окъуна сабийле бир бирлеу бла орусча сёлешгенлерине сейир этерчады.

Бир ыйыкъгъа «Харфлыкъны» окъургъа, «Жазыу юлгюден» да бирер сагъат бериледи. Дагъыда мектепде «Окъуу курсну» устазны кесине къайсы дерсни игилендирирге хайырланыргъа да эркинлик барды да, аны малкъар тилни юйретирге хайырланама. Нек дегенде «къ», «гъ» тауушланы айталмай, оруслулача сёлешедиле. Ол а тауча аз сёлешгенден, дагъыда китапланы да окъумагъанданды деп сунама. Биз кесибиз школчула болгъан кезиуде библиотекадан башыбыз чыкъмаучу эди. Сабий китапны сюерча, ана тилинде сёлеширча да амалланы этгенлей турабыз. Алай эсе да, юйюрледе да бу жаныла сюймеклики кючлерге тийишлиди. Аппалары-аммалары болгъанчыкъларыбыз бардыла да, ала тилибизни бирсиледен игирек биледиле деп айталлыкъма.

– Школгъа дери сабийни окъуй-жаза билирге юйретирге кереклисини юсюнден башха-башха оюмла бардыла. Сен а къалай сунаса?

– Кертисин айтханда, аланы ол билген затларына артда сейирлери къалмайды. Бирсичиклени юйретген кезиуде, ала эригип турмазча, кеслерине башха иш берирге, дерсни оюн халда бардырыргъа да кюрешеме. Ким да ангыларыкъды, бир заманда да классда сабийле бирча жаза, окъуй билген болмайды. Аны ючюн а аланы хар бирини кесине энчи амал табаргъа керекбиз. Гитче заманларында аланы къалай окъутсам да, билимни жолуна къаллай мурдор салсам да, ала тамата классларга кёчселе да, ол ангылауларына таныярыкъдыла.

– Мектебигиз бир смендеми ишлейди?

– Хау, эртеннликде сагъат тогъузда башланадыла дерслерибиз. Энди школубузгъа улоу берилген эди да, сабийлени бери келтирирге, артда юйлерине элтиргe да тынч болгъанды. Эртеннликде, тюшде да ючюшер рейс этеди маршруткабыз. Андан тышында да, аны барлыгъы окъуучуларыбызны тюрлю-тюрлю эришиулеге, музейлеге, экскурсиялагъа элтирге неда ЕГЭ-ге бардырылгъан кезиуде ала берилген мектеплеге жюрютюргe да ахшы онг болгъанды.

Ыйыкъны ичинде беш кюнню ишлейбиз. Ол сабийлеге да ахшы онг болгъанды деп сунама, нек дегенде дерслери кёп болуп, аны бла къыйынды. Эки кюнню солусала уа, ойнагъа, юйге берилген ишлерин тамамларгъа да ала заман табарыкъдыла, аны бла бирге юйде жумушха болушлукъ этерге да.

– Къудуретни ахшылыгъындан, тёрт сабийни анасыса, аланы уа къалай юйретесе?

– Сиз да сыйлы болугъуз, юйде жашланы бла кьызланы уа адетлёрелерибизгe тийишлиликде, ана тилибизге, туугъан элибизге сюймеклиликде ёсдюрюргe къайгъырабыз. Сёз ючюн, Идирис бла Саида – ана таматаракъдыла, кеслери да тауча сёлешедиле. Орусча айтыргъа уялгъан окъунамы этедиле дерчады. Малик бла Сумая уа орус сёзлени бегирек хайырланадыла, алай нек болгъанына кесим да сейирдеме.

Сабийлигимде окъуна асламысында устаз болуп ойнагъанма. Аны себепли юйде ёсдюргенлерибиз, школда окъутханларыбыз да билимни жолун сайласала сюеримке.

Ушакъны **МОКЪАЛАНЫ Зухура** бардыргъанды.
Суратны **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

аны огъурлу эмда иш кёллю адамларыдыла

2024 ЮЙЮРНЮ ЖЫЛЫ

Хабазда танышдыкъ Табакъсойланы Билял, аны юй бийчеси Зоя, келинлери Мадина, туудукълары Мухаммат бла да. Бир юйде толу юйюр – андан уллу байлыкъ, насып жер юсюнде болурму. Элде жашаутурмушну юсюнденди бу ушагъыбыз да.

- Быйыл юйюрню жылы болгъаны себепли, келигиз, ушагъыбызны жаш тёлюден башлайыкъ? Бюгюнлюкде элде жашауну юсюнден да айтсагъыз эди?

Билял: Аллахха шукур, элибиз гитче болгъанлыкъгъа, мындан кёп ахшы адам чыкъгъанды. Белгили алимле Аппайланы Аскерни, Аб-

Аппайланы Расул.

шаланы Магометни, Хучиналаны Бузжигитни миллетде иги таныйдыла. Ара мюлк болгъанда, 24 кюйчу къош, сют-товар ферма, кюсыр малла, жылкъы, кёп техника да бар эди. Совхоз чачылгъанлы, ортакъгъа жер алып, аслам мал тутадыла. Эринмеген бек тынгылы жашау этерикди. Жаш тёлюню сораса да, бек тынгылы жашларыбыз, кызларыбыз бардыла.

Зоя: Жаш тёлюбюзню барына да къор болайым дейме, бу ораза айда, бир Аллах. Элибизде бир аман сабий жокъду. Эфендибизни хайырындан араксы, тютюн ичген, мал урлаган къалгъанды. Къазауат жерледе, суу тюбюнде айланнган жашларым юйюме алай сау къайтсынла, бек ыразыма ёсюп келген тёлюге.

- Зоя, мен билгенден, юйюрде эки къыз бла бир жаш бардыла, суу тюбюнде кемедеги, къауғалы тийредеги жашла уа туудукъла болурла?

Зоя: Хау, кызладан туугъанлагъа айтханлыгъымды. Башийланы Алий

«Элибизде тынгылы жаш тёлюбюз барды»

Солдан-онгнга: Табакъсойланы Зоя, туудукълары Мухаммат, Билял, келинлери Мадина.

Санкт-Петербургда тенгиз-аскер училищени бошап, Мурманскда суу тюбюнде жюзген кемеде къуллукъ этеди. Аппайланы Расул а Луганскда энчи аскер операция баргъан жердеди. Башха жашла да, мени туудукъларымча, къыралларын сюйгенле болгъанларын кёре тургъанлай, аланы къалай махтамай къояйым. Энди да къайтарып айтама, ёсюп келген иги жаш тёлюге жаным къурман болсун.

- Энди сабийлени, туудукъланы юсюринден хапаргъа кёчдюк эсек, тынгылыракъ хапарлагъыз аланы юсюринден?

Зоя: Ючу сабий ёсдюргенбиз. Фатимат Кичибалыкъда – Башийлада, Разият элибизде Аппайлада эрдеди. Юсюпню юй бийчеси Омарланы Хасанны кызыды, бек иги келинди, эки жаш бла кызы ёсдюргенди. Кичибалыкъда кызны ючу жашы, элибизде кызны уа жашы бла кызы бардыла. Аллахха шукур, туудукъладан байбыз.

Фатимат тигиучюдю, Разият бухгалтер усталыкъгъа юйренгенди. Жангыз жашны уа элден кетерин сюймегенме. Улоуун жюрютюп айланады. Туудукъланы да билим алыргъа итиниулери улуду.

- Билял, къайда танышхансыз Ёлмезланы къызлары бла?

Билял: Къыргъызда Тюп районда бир жерде тургъанбыз. Орта Азияда бир жерде туруп, бир бирлерин таныгъанла сабийлерин алай бла юйдегилни эте эдиле. Бери къайтхандан сора, элден тышындан келин

Башийланы Алий.

тап этип, къолум бла этген жалукъланы, чындайланы Пятигорскга элтип сатып. Шёндюгю аналагъача къырал ахча берген тёре болса уа! Аны ючюндю биогюнлюкде бахча ишлерге эринненлери да. Аш-сууну тюкенден алып къоядыла.

- Шёндюгю жаш юйюрлеге къалай жарашып жашаргъа керегин юйретсегиз эди?

Билял: Ишни бек башы – юйюрде бир бирни ангыларгъа, бир ниетли болургъа керекди. Терс болгъан кечгинлик тилесин. Тапсыз затны кёрюп, къуру тырман этип тургъанны да жаратмайма. Ата, ана да кесперин жюрютюнлери бла сабийлерине юлгю болургъа керекдиле. Сёз ючюн, элде связь болмаса, аны тап этгинчи, юйюме келмегенме. Ишинг бла жамауатха жарагъанынгы ёсюп келген сабий кёреди. Ол юйде нени кёрсе, артдагъы жашауунда аны этерикди.

Зоя: Башында да айтдым элде жаш тёлю бек игиди деп. Миллетибизде тиширыугъа къаллай намыс берилгенин кёресиз. Биздеги къызланыча, жашлары аскерде къуллукъ этген жерлеринден юйлерине саусаламат келгенича кюрешгенме.

- Къабакъ эшикледен киргенлей да ангылагъан эдим бу юйде тизгинни жыя билген тиширыула жашагъанларын. Келингиз игиден да болур алай?

Зоя: Къор болайым келиниме, бизге бек сакъды. Мен а бюгюн да бахча ишлерге бек сюеме. Жаз башында жерге урлукъ салмай къалай къоярыкъса, ол затны ангылаялмайма. Кесинг ёсдюрген тахта кёгетлени бла базарда сатып алгъанынгы татыуу бир кибик болмайды. Тёрт ийнек, тауукъла да тутабыз.

Сабийлени юйню иеси, мен да къазауат этип ёсдюрдюк – бахчаны

Мадарымлыкъ

Гуртуланы Къурманны жашы Ибрагим Къыргъызстанда туугъан тёлюденди. Юйюрю бла кёчгюнчюлюкден къайтханлы бери да Хабазда жашайды. Малчылыкъ бла кюрешип башлагъынчы, Нальчикде гуманитар-техника училищени бошагъанды, аскер борчун толтуруп да къайтханды. «Хабаз» совхозда малчы болуп ишлегенди. Ызы бла темир жолгъаучу, тракторчу болуп да урунгъанды. Чернобыльда аварияны хаталарын кетерирге да къатышханды.

Сайлагъан ызына кесин жарашдырып

- Жаш ёсгенде, малла жайып кёрюрге оноулашабыз. Биринчи заманда арбазда тутханбыз. Ызы бла элни къатында бир гектар жери бла тозурагъан къойчу къошну алгъанбыз. Бек алгъа къабыргъаларын къаларгъа, башын-тюбюн жамаргъа тюшгенди. Ал жыллада вагончукъда тургъанбыз, алгъаракълада уа тынгылы юйчюк сюегенбиз. Бусагъатда мал орунла жетишедиле, алай, умут этгенибизча, малланы санын кёбейталсакъ, мал орунланы да кенгертирге тюшерикди. Бичен орун да ишлемей боллукъ тюйолдю,- дейди Ибрагим ушагъыбызны кезиуюнде.

Ол айтханнга кёре, ала онбеш сауулгъан ийнекден башлагъанбыла. Бир жылдан а аланы санын жетмишге жетдиргендиле. Бюгюнлюкде элли ийнек эм жыйырма бузоу тутадыла, бугъалары, кунажнилери да бардыла. Кеслеринде биченни жетерча хазыларгъа онг болмагъанына да жарсыйды малчы. «13-14 гектар чаллыкъ жерибиз барды, алай ол азлыкъ этеди. Аны себепли Басханда гектарына минг сом тёлеп, 50 гектар чакълы бирде арпа саламны чулгъамла этдирип хайырланабыз. Мирзеуню да сатып алабыз. Нартюхден, арпадан да къыстырыкъ этип къоябыз. Къышда малла орунда бегитилип турмайдыла, тышындан къауданда келиндиле. Ол болмагъанча ахшы себепликди», - дейди Ибрагим.

Хабазда да, бирси элледеча, сюрюучю тапхан кьыйынды. Эригиулю болгъаны ючюнмю огъесе башха сыльтаула бламы, кёпле сюймейдиле оп ишни. Аны себепли жашы Русланны, туудукъларыны да болушлукълары бек жарайды. Руслан эл мюлк техниканы тынгылы биледи, къайсы тюрлюсюн да хайырланалады, анга жашларын да юйретеди. Техниканы юсюнден айтханда, бичен чалгъан комбайн, УАЗик, ГАЗель, Камаз машиналары эм энчи оборудованиялары да бардыла.

Этни сатхан кьыйын болгъанын эшите-эшите тургъанным себепли, Ибрагимден да аны юсюнден сорама. «Кёбюсюнде «Дубки» базаргъа этпип, учузуракъ багъасы бла берип кетебиз. Элден жашла да аладыла, тышындан да келедиле. Саулай алып айтханда, эт болса, аллыкъла табыладыла», - дейди тамата.

Ушагъыбызны кезиуюнде шёндюгю жаш тёлюню юсюнден да баргъанды сёз. Фахмулу жашла бла кызыла кёп болгъанлары аны къуандырады. Башларына бир мадар излел, тышына кетгенлени да сёкмейди. «Малчылыкъ бла кюрешир ючюн адамны бир тюрлю мурдору болургъа тийишлиди. Сёз ючюн, мал орун ишлерге, тууар, ууакъ аякълы мал алыргъа да ахча керекди. Кёплени уа аллай онглары жокъду. Болсада элде мал тутханла кёпдюле», - дейди Ибрагим.

Жаш адамла тюз жолдан таймаз ючюн, ол оюм этгенден, элде спорт эмда чыгъармачылыкъ бла кюреширча онгла болургъа керекдиле. Хабазча узакъ элге аллай затла биютюн магъаналыдыла.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Аны балы кюч-къарыу береди

Хабазчы Хучиналаны Тахирни эруттеден таныйма. Тик жерде орналгъан юйюнде бир ненча кере болгъанма. Жыйгъан балыны татыуун да билеме. Аны къартайтмай, аурутмай тургъан да бал болгъанын Хучина улу кеси айтды.

- Жазгъыда четенлени башын ачханда, аладан аллай ариу хауа чыгъады, асыры ариудан, башынгы тёгерек айландырады, - дейди Тахир бал батманланы араларында айлана, бизге да хапарын айта. - Бал чибинле тутуп башлагъанлы 30 жыл болады. Къыралда ол кезиуде бал тузну талонла бла бере эдиле. Ол жылла эсигизде болурла. Мен да биринчи бал батманны ол къыйыныракъ заманлада алгъан эдим.

Юйренирге заманым жокъ эди. Мектепде математикадан дерсле бере, андан бош болгъанымда чибинлеге кесими къапдыра, алай бла сынау жыйгъанма. Аз-аздан эллилерим чибинлени къалай бакъгъаныма эс бёле тебиредиле. Бу затха сейири болгъан ачыкъ болуп къала эди, аллай адамгъа бир четеними берип къоя эдим.

Алгъа къоншуларым башлагъандыла бал чибинлени тутуп. Алай бла чибинлери болгъан юйюрле кёбейе баслагъандыла. Бюгюнлюкде Хабазда бал батманлары болгъан 30 адам бардыла. Чибинлени ёлтюрмей, тап къарай билгенле бал сатып иги ахча тюшюредиле.

Бюгюнлюкде 60 бал батманым барды. Къыш суукъ болса, бахча къыйырында аланы жыярча жер къурагъанма. Быйыл февральны жылы кюнлеринде учуп тебиреген чибинле анда исси бола тебиредиле да, биягъы эшикге чыгъарыргъа тюшгенди.

Хучина улу, математикча, хар тергеулени этип, къаллай хайыр тюшеригин санап чыкъгъанды. Ол айтханнга кёре, чибинле тёрт километр узакълыкъгъа учадыла. Сора четенден 25 килограмм бал сыгъылды. Ючу литр банка балны багъасы 3500 сомду. Ол кезиуде беш тудукъ да болушадыла.

- Къыздан туугъан Къонакъланы Мухаммет, къатымдан кетмей, бешжылыгъында башлагъан эди бал батманлагъа эс бура. Жашха шёндю 13 жыл толгъанды. Окъуудан бош болгъанлай, шахардан келип къалады. Элде жашап, бир оки бал батман тутмагъан айып окъунады. Къуру балгъа бёлюнюп къалмай, къышда эрикмезча малла да тутама, - деп хапарлайды Тахир.

Хучина улу, аш оруну ауруп, врачлагъа кёп жюрюгенди. Аны бу ауруун сау этерикле бахчасында барлыкъларын кийик саулукълу болгъандан сора билгенди. Бахчасында учуучу «врачлары» болгъан таулу энди дарманла бла кюрешмейди, больницагъа жолну да унутханды.

Энди 40 жылны сабийлени математикадан окъутхан огъурлу устаз саулугъуна, ырысхысына бал батманларыны хайырындан жарсымайды.

Жууаплылыкъ

«Устазымы насийхат сёзлери эсимден кетмейдиле»

Хабазны жангы амбулаториясы ишленгенли алай кёп болмайды. Анга танг кесек заманны Тюбейланы Зульфия башчылыкъ этеди. Аны тюз оноу эте билгенини эм коллективни да иш кёллюлюгюню себебинден уллугъа, гитчеге да биринчи медицина болушлукъ тийишлисича тапдырылады. Гитче саусузлагъа къарагъан медсестра Уяналаны Мухамбетни кызы Фатима уа элни амбулаториясында ишлегенли онбеш жылдан артыкъ болады. Ол эсепде болгъан юч жюзден аслам сабийге къарайды.

Уяналаны Фатима.

Кеси айтханнга кёре, багъыу ишге жюреги мектепде окъуучан заманында окъуна тартханды. Нальчикде медицина колледжде окъуй тургъанлай, ол Республикалы клиника больницада санитарка болуп ишлегенди. Диплом къоллу болгъанындан сора уа, белгили хирург Ботталаны Хадисни кюлунда байлау салгъан медсестра болуп урунуп башлагъанды. «Ол болмагъанча иги адам эди. Саусузгъа атанга бла анангача къараргъа керекди, деген сёзлери бюгюн да эсимден кетмейдиле»,- дейди Фатима.

Ол биринчи болушлукъ берген бёлюм бюгюнгю излемлеге толусунлай келишгенин айтып, ыразылыгъын билдиргенди. «Ишибизни да бусагъатдагъы излемлеге кёре бардырабыз. Аны баш магъанасы – адамлагъа тап болурча, тынгылы эс бурулурча онг къураргъады. Элде бизге Къырал жумушланы порталында жазылырча амалны аслам адам хайырланады. Аны бла алгъадан ненча адам келлигин билебиз, не затлары кьыйнагъанларын сорабыз, эсгертиуле да беребиз. Алай бла кезиулерин сакълагъанла кёп басынмайдыла. Ол жаны бла ишибиз тынчыракъ болгъанды»,- дейди медсестра.

Бусагъатда амбулаторияда компьютерле, керекли оборудование, дарманла эм башха затла да жетерча бардыла. Уллайгъанлагъа, онгсузлагъа жетерге, ууакъ жумушланы тамамларгъа женгил машина бек болушады. «Болсада терк болушлукъ берген машинаны болмагъаны кьыйыныракъ кёрюнеди. Каменномостну больницасында бир машина ючу элге жюрюйдю эм тийишли халда жетишалмайды. Сёз ючюн, кёп болмай сабийден ауурлугъу бла кьыйналгъан тиширыуну Нальчикге гитче машинабыз бла эльтирге тюшгенди. Жунчугъаны ючюн болур, Басханнга жетгинчи окъуна жолда къутулургъа болушханбыз»,- дейди Фатима Мухамбетовна.

Амбулаторияда бусагъатда жети адам ишлейди: уллугъа, гитчеге да къарагъан врач, акушерка, медсестрала, санитарка эм водитель. Лаборанткалары болмагъаны себепли Каменномостдан тиширыучукъ келиучюдю. «Къошакъ халда физиотерапия, стоматология бёлюмлерибиз эм башха специалистлерибиз болсала да бек иги эди. Алай бусагъатда аллай саусузланы районну больницасына жиберебиз. Жолну узакълыгъына къыйналсала да, ёзге амал жокъду»,- деп къошханды ушакъ нёгерим.

Ол айтханнга кёре, бусагъатда энтеровирус жукъгъан ауруу тийип, температуралары кётюрюлюп, ичлери ётюп, жётел этип, тамакълары ауруп, къусуп, кёпле къыйналадыла. Анга заманында эс бурулмаса, уллу заран салыргъа боллукъду. Жай кезиуде уа инфекция бла байламлы ичлери ётгенле, къусханла, уланнганла, аллергиялары къозгъалгъанла иги кесек болуучудула.

Улбашланы Мариям, Каргабайланы Жаннета, Къараланы Кезибан.

Диспансеризацияны юсюнден айтханда, ол тири барады. Жыл башланнганлы аны 1-18 жыллары болгъанла ётеди. Аны хайыры бла кёп ауруула, ол санда башлана тургъанла, тинтиледиле.

Биз баргъанда, арбазда флюорография этдирирге келгенле кёп эдиле. Ол не бла байламлы болгъанын соргъаныбызда: «Флюорографиясы бла улоу элге былтыр жюрюп башлагъанды. Жылгъа бир кере келеди. Бу жол эки кюнню ичинде кеслерине жюз адам къаратхандыла. Биогюн да аланы саны танг кесек барды. Жаш адамланы юсюнден айтханда, аны онбеш жыллярындан башлап ётерге жарайды. Кёпле артыкъ кере районнга барыргъа онг тапмайдыла, аны ючюн бу эллилеге ахшы себепликди»,- деген жигитибиз.

Юйюрюню юсюнден да сормай болмагъанбыз. Ол баш иеси Уяналаны Салих бла ючу кызы бла бир жаш ёсдюредиле. Лейля Нальчикде педагогика колледжни бошап, Каирде арап эм ингилиз тилледен тилманч болуп ишлейди. Омар аскерчи болуп, контракт бла талай жылны Шимал Осетияда къуллугъун бардыргъанды. Бусагъатда Сибирьде «Газпром» биригиуде урунады. Альбина «Призвание» медицина колледжни фармацевт бёлюмюню биринчи курсунда окъуйду. Саида уа алыкъа тогъуэунчу классдады.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Почта

Газетлени заманында юлешеди

Элде почтачыны артмагъы алгъын заманда газетледен, журналладан, письмоладан топпа-толу болмагъанлыкъгъа, аны келирин хар юйде да сакъларгъанды. Бютюн бег а пенсияны келтирген кюнледе. Ёзденлени Тахир Хабазда почтачыды. Эллилери, ол иги хапар келтирсе, кёп алгъыш этгенлери аны ишине берилген бёлюмдю.

Бу элде жашагъанла ёз тиллеринде чыкъгъан газетте, журналлагъа да сюйюп жаздырадыла. Ол кюн Тахирни артмагъында жангыз да «Заман» газетле болгъаны анга шагъатды. Газетибизни сюйюп окъугъан, жыйып да тургъан анасыны къарындашы Табакъсойланы Билялды.

Почтачы газетни окъургъа сюйген тёлюге бютюн сакъды. Жаууну, къарды деп къарамай, акъсакъалланы газетлерин бла журналларын заманында юлешеди.

АБУ улу А.

Эсде тутуу

Къабарты-Малкъарны халкъ артисти, республиканы культурасыны сыйлы къуллукъчусу Улбашланы Жанибекни жашы Азнор маданиятыбызгъа кёп къыйын салгъан адамладан эди. Ол затланы юсленинден айтханда, аны аты сагъынылмай къалмайды.

ХАЛКЪЫНЫ СЮЙМЕКЛИГИ АНГА УЛЛУ САУГЪА ЭДИ

Ол 1930 жылда Шауурдатда туугъанды. Школгъа да анда барып башлагъанды. Тау элледе жер азлыгъы не заманда да бек жарсыулу шартладан бири болгъанды. Ол себепден Уллу Ата журт урушу аллында жыллада республиканы таматалары барабыз дегенлени Терк жаныда эркин жерлеге кёчюрюге оноу эттендиле. Аны тебиргенлени араларында болгъанды Улбашланы Жанибек да. Ол кезиюню эсине тюшюре: «Бизге, сабийлеге, жангы жерде жашаргъа юйренген къыйын тюйюл эди. Ёмюрлерин тауда ётдюре келген таматала уа жунчугъан эдиле: ол жерни къызыу хауасына юйренналмай, экинчи жыл окъуна артха къайтарыгъыз деп, тилек къагъытла жазгъандыла. Ол заманда жыйырма юйюрню Гергегеж элге кёчюредиле. Алай бла къуралгъанды ол эл Мокъаланы Азретни хайырындан», – дей эди Азнор.

Эл самодеятельностьладан къаты суралгъан заман эди. Алай бла жангы элде школчу сабийлени юйретиуде театр, жыр санатха аслам эс бёлюнгенди. «Ол заманлада мени район арагъа да келтирип, жырлатып тургъандыла. Ол талай халкъ къарс ургъанлары хычыуын кёрюнюп, биютонда бек келиучю эди жырларыгъым», – дегенди артда Улбаш улу.

Онбиржыллыкъ Азнорну жыр жаны бла устасы болуп, аны таукел этип тургъан а ол заманлада Темуккуланы Сахадин болгъанды. Азнор жашына аны атын атагъанды.

Ол ариу умутла этдирген жашауну алгъа уруш, ызы бла кёчюнчюлюк бузгъандыла. Жанибек ауушуп, жолгъа Азнорну анасы юч сабий бла атланганды. Ала Къазахстанда Талды-Курган областьда Сталин атны колхозгъа тюшгендиле. Азнор тамата эди да, юйюр ани боюнуна тюшюп, къысха трактор курсланы бошап, ол онбеш жылында колхоз сабанлада ишлегенди. Иш хакъына, аз болса да, ахча, будай да бере эдиле.

Ишден арып келген жашла бла къызла ингир сайын бирге жыйылып, гитче тойчуклъа этселе, арыгъанларын, жарсыулу болумгъа тюшгенлерин да унутхандыла.

Мааллай тойда кёргендиле ариу, субай санлы, къаракёз Азнорну кеслерини духовой оркестрлери болгъан корейли жашла. Ала аны биргелерине ишлерге чакыргъандыла. Он анда кьобуз согъаргъа, быргыыда ойнаргъа да юйренип, концертлеге къатышып башлагъанды. Тойладан, концертледен сора да, башха динли биреу ауушса, аны ашырыргъа оркестрни чакъырып тургъандыла. «Иги тёлей эдиле да, биз да, бушуулу макъамланы согъа, алай бара эдик гулланы элтгенлени ызыларындан. Юйге къурулай къайтмагъанма. Алай бла мен музыканы дуниясына жууукълашла баргъанма», – деп эсгере эди Азнор.

Азнорну бла Байчеккуланы Абидинни ариу шуёхлукъ байлагъанды. Ол жаланда Абидин дуниясын алышханда юзюлгенди. Абидин, сёзлерин, макъамын да кеси жазып, «Акъ таула» деген жырын Азноргъа саугъа этгенди. «Акъ тауланы башын сылай, баралла // Бийик кёкде женгил кёксюл булутла...» – деп эшитгенинглей, жырчыны огъурлу бети, кюле тургъан кёзлери эсинге тюшедиле.

«Миллетим», «Жангы умутла», «Аллай къыз барды», «Терезени жарыгъы», «Тур, балам», Ийнарла» – хар биринде жырчыны жюрек жылыуу, жумушакъ, жарыкъ ауазы сакъланадыла.

Азнор Кюнмезланы Гитчени къызы Ариука бла бир юйюр Орта Азияда къурагъанды. Ала эки жаш бла къыз ёсдюргендиле. Сахадин бла Мухдин, аланы халал эгечлери Светлана жамауат сюйген адамладыла.

Маданиятыбызгъа салгъан къыйыны ючюн Улбашланы Азнор «Ата журтну аллында къыйыны ючюн» 2-чи даражалы орден эмда КъМАССР-ни Баш Советини Президиумуну, СССР-ни эл мюлкде жетишимлерини кёрмёючюню, Коммунист партияны Къабарты-Малкъар обкомуну, КъМР-ни Правительствосуну сыйлы грамоталары бла саугъаланнганды.

Алай, не кёп саугъасы болса да, бек уллу саугъа уа анга халкъыны сюймеклиги эди. Ол анга тийишли болгъаны. Халкъынга махтау сала, сен андан да аны аласа дегенлери керти болур. Азнорну жюреклени жарытхан жырлары, къайтарылмаз ёню бизни эс байлыгъыбызлай къаладыла.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Сейир шарт

Сын ташда жазыула

Шёндюгюлю Огъары Малкъарны тийресинде, Черекни сол жагъасында бусагъатда адам жашамагъан Темуккулары деген эски эл орналыпды. 1944 жылгъа дери анда Темуккуланы тукъум жашагъанды, журтда юйлени юлгъанлары, къабырла, межит, башланнган мектепни тозгъан къабыргъалары, андан сора да, бир ненча ёмюрню ичинде Темуккуланы кёп тёлюлери жарашдыргъан жашаутурмуш этиную аслам эсгертмелери сакъланнгандыла. Аны юсюнден бизге тарыхчы, философия илмуланы кандидаты Жангуразланы Мухаммат айтханланы жыйыщдырып, басмагъа хазырлагъанбыз.

Бир талай жыл мындан алда Мухаммат да аны санында болгъан этнография экспедицияны кезиуюнде сейир сын ташда арап харфла бла жазылгъан уллу текстни тапханларыны юсюнден билдириуле эттендиле. Быллай тюрлю дин жазыулары бла ташла бу жерледе, кьоншу ауулада да хазна болгъандыла деп айтхан къыйынды. Текстни арап тилни иги билген бир ненча бийик даражалы тилманчлагъа кёчюртгендиле, ала аны барысы да бирча англылатхандыла.

Ол эпитафия кесини магъанаблыгъы бла энчиди, айырмалыды. Ани сейирлиги дагъыда ол Темуккуланы Къочхарны жашы Батырныкъы болгъанындады. Ол а Темуккуланы тукъумну ата-бабасы эмда Темуккуланы элни къурагъан Темуккуну учхунуду, Омарны уа атасыды.

Энди узакъ 1893 жылгъа эсибизни бурайыкъ. Ол жылны июнюну аллында Терк областьны бла Нальчик округну оноучуларны башчылыгъында комиссия Къашхатауну бла Чегет элни байлагъан жолну хайырланыугъа берилиуюн дурус кёргенди, аны ату Малкъар жамауат чарх жол деп болгъанды. Аны уллулугъу сейирге къалдыргъады, аны ишин а саулай Малкъар жамауатны тукъумларыны барысыны да аслам адамы къатышгъанды. Ючеулен а – Абайланы Асламурза, Кюйгенланы Геуюрге эмда Темуккуланы Омар – Малкъар жамауатны ышаннгылы адамлары, он жылны ичинде (1883-1893) жолну битеу жарсыуары бла кюрешгендиле, ызланы сайлагъанлары, таматаланы, кеслери ише алгъан жерлешлерини алларында кеслерини сайлагъанлыгъы къоруулагъандыла, хакъсыз къоргъашин излегендиле, ырысхыгъа оноу этгендиле, къурулушну барыуна къарагъандыла, ызы бла уа приёмный комиссияны къауумуна да киргендиле. Аны бла бирге ала кишиге бойсунмагъандыла, жаланда алагъа быллай уллу эркинлик берген жамауатны аллында жууаплы болгъандыла. Артда ала ючюнде да кёкюрекде жюрютюрча Станислав тасмада энчи кюмюш майдаллагъа тийишли болгъандыла.

Омар бек кьолайлы эмда не жаны бла да билимли адам болгъан сунабыз биз. Атасы дуниясын алышхандан сора, ол аны къабырыны тёгерегинде узун тёртгюл буруу ишлерге буюргъанды, артда ол аны анасы асыралгъан къабыр бла бирикдирилгенди. Атасы Батырны къабырыны баш жанына ол бу сейир сын ташны этдирип салдыртханды. Алайды да, биз аны суратын эмда эпиграфия эсгертмеде тизгинлени кёчюрмесин да басмалайбыз, баям, ала кёплеге сейир кёрюнюрюк болурла, бизде артыкъ тёрели болмагъан философия магъаналыкълары бла эмда бурунгулулугъбызны шартларыча:

«Къабырда жатхан Аллахны ахшылыкъларына тийишлиди, аны кечикмеклигине да, Къочхарны жашы Батыр, аланы эксине да Аллах жан ауртсун. Жер жюзюндеги дуния ёмюрлюк. Эй, Адам улусу! Ёлюм ол эшикди – адамла бары да кирликдиле анга, ол аякъды – андан адамны хар бири да уртларыкъды. Адам улусу, жашлыгъынг бла ёхтемленме, нек дегенде бир-бир жаш адамланы ёлюм озуп чабады, бир-бир къартланы уа жеталмайды. Мен бу хаух дунияны ызындан сюргенни кёргенме, аны жашауу узун болса да, ол жашауда къуранч, зауукъ юлюшлю болса да, ол бошду, аламат айбат мекям ишлеп, анга къарап къууангнычы, аны олсагъатлай юлгъанын кёрген къурулушчунукъуча. Хиджрагъа кёре 1282 жылда мартда ахырына жетип тамамланнганды (григориан орузламагъа кёре 1866 жылда)».

ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат.

Китапхана

Озгъан эмда бюгюннгю заманланы да бетлерин ачыкълай

Бу кюнледе Нальчикде Т.К. Мальбахов атлы милет китапханада 100-жыллыгъын къууанчлы халда белгиледи Зольск районну юсюнден китапланы кёрмючю болгъанды. Анга КъМР-ни Парламентини депутатлары, жер-жерли администрацияланы, профсоюзланы, жамауат биригиулени келечилери, алимле, журналистле да келген эдиле.

Кёрмючде «Зольскну жери», «Зольск район 1941-1945 жыллада» эмда «Зольчанка» деген ючтомлукъну (авторлары Р.Гятов, Ф.Бжахова, А.Кочесокова), Мария эмда Виктор Котляровла басмалап чыгъаргъан китапланы, сурат альбомланы, газет статьяланы да кёрюрге боллукъ эди.

Хар китап да кесилиги бла энчиди, сейирликди. Трилогияны «Зольскну жери» деген биринчи кесегинде XX ёмюрню башындан биогюннге дери районну жашауу хапарланады. Авторла районну тарыхыны юсюнден иги кесек материал жыйыщдыргъандыла. «Руслан Хашимович Гятовну башламчылыгъы бла китапны биринчи кесеги басмаланып чыкъгъандан сора, биз Уллу Ата журт урушка къатышхан жерлешлерибизни юслериндген шартла жыйып башлайбыз. Бу китапха 337 жерлешибиз эмда ала этген жигитликни шартлары бла 405 сурат да киргендиле», - дегенди авторладан бири «Кабардино-Балкарская правда» газетни баш редактору Ранета Бжахова.

Ол китапны хазырлай туруп, урушну юсюнден кёп окъуучуланлары, кёп эшитгенлерин, биллгенлерин да айтады, алай хар жолдан ветеранлагъа тюбеп ушакъ этгенлеринде, жангы шартла ачыкъланмай къалмагъанлыгын чертеди. «Александр Невскийни, Кызылл Жулдузну, Ата журт урушну биринчи эмда экинчи даражалы орденлерине, «Кишилиги ючюн» майдалгъа тийишли болгъан майор Лаурсан Ошухнов бла къалай ёхтемленмей къалгъыкъа, Аны атасы Шабан а оккупацияны кезиуюнде чюйютлю Мигировланы юйюрлерин ёлюмден къутхаргъанды, фашистлеге бу бизни къарындашыбызды деп», - дегенди Ранета Бжахова.

Зольск районну администрациясыны билим бериу бёлюмюню таматасы Асият Кочесокова уа зольскчулагъа ыспас этгенди. «Эрттегили суратланы, документлени эм кёп башха затланы сакълаялгъанлары ючюн сау болсунла. Сармаково элде жашагъан тарыхчы-краевед Анатолий Маховха биютюнда ызыразыма. Ол уруш жыллада белгисиз тас болгъан эллилерини атларын тохташдыргъанны бла къалмай, фронтха юлюш этгендиле»,- дегенди ол.

«Зольчанка» деген китап къалай жаратылгъаныны юсюнден айта, Асият Кочесокова аны жарашдырыр заманда, авторла хар шартха жюреклери бла жеттенлерин чертгенди: «Таулу къыз Улбашланы Зулейханы юсюнден хапар а чач тюкле-рибизни окъуна тургъузтханда. Кёчюнчюлюкню къыйын кезиуюнде ол Социалист Урунуну Жигити деген атха тийишли болгъанды, Ленинни юч ордени бла саугъаланнганды. Аллай бийик даражагъа тийишли болур ючюн къалай ишлерге кереклисин эсге алгъан окъуна къыйынды.

Аллай тишириуларыбыз дагъыда бардыла, насыпха, кёп. Сёз ючюн, Хабиба Виндижева КъМАССР-ни Баш Советини Сыйлы грамотасына жыйырма жылында тийишли болгъанды. Хамбала Маховны къадарына да тынгылай, кёз жашларыны тыялмайса. Ол фронтха тёрт жашын ашыргъанды, аладан бири да къайтмагъанды. Болсада ана жюрек ахыр юнюне дери да аланы ёлгенлерине ийнанмагъанды, жашларымдан бири болмаса да, бири уа къайтмай амалы жокъду, дей сакълап тургъанды – аш-суу да хазырлап, кьоншуланы, ёрге-эниште ётген адамланы да сыйлап. Ёле туруб а осуят этгенди: «Ёлюгюмю уллу жолну жаны бла эптигиз къабырлагъа, ким биледи, жашларымдан бири келип, бачхыча болгъанымы окъуна кёрсюн».

Китап басмачыла Виктор бла Мария Котляровла уа чыгъармаларында Зольск районну айбат жерлерин кёрюрге, адамлары бла тюбеширге чакъырадыла. «Край, отмеченный десницей Бога. Къабардино-Балкария. Зольская земля» деген китаб а къабартылыланы бла малкъарлыланы гитче ата журтларыны юсюнден хапарлайды. Анда жюзле бла суратла, уллу сюймеклик бла жазылгъан очеркле, белгили неда аз белгили шартлада мурдорланнган тарых материалла, архив документле бардыла. Дагъыда окъуучу районну арттегили эмда биогюннгю эллерини атларын да билликди.

«Была бизден сора келген тёлюлеге бизни юсюбюзден билдирликдиле», – деп, къонакъла китапланы авторларына уллу ыспас этгендиле.

Тюбешиую ахырында Зольск районну администрациясыны башчысы Руслан Гятов келгенлеге жюрек ыразылыгъын билдиргенди. Жаш адамланы кёп болгъанларына биютюн бек къууаннганын айтып: «Окъургъа, кёп билирге итинигиз, мындан ары жашауну чархын бурлукъла сизсиз»,- деп, насийхат этгенди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Эсгертиу

Жорукълагъа тюшюндюрюу палахдан сакълар

Сабийлени къоркъуусузлукъну жорукъларын билмей ачыгъналыгын эсге альып, Россейни МЧС-ини регионда Баш управлениясы ата-анналагъа эсгертиуле жарашдыргъанды. Гитчелени алагъа юйретип, уллу палахдан сакъларгъа боллугъун да белгилегенди. Алай бла:

- эм алгъа, сабийлени юйде кеслери аллына къоймазгъа кюрешигиз, бютюнда электроприборла токга салынып тура эселе;
- ала бош заманларын къалай ётдюргенлерине къарагъыз;
- от бла ойнау къыйын болумгъа келтирирге боллугъун эсгертгенлей тургъыз, сабий сирнек – илляу, от а оюн болмагъанына тюшюнюрге керекди;
- сирнеклени, къабындырыучу башха затланы гитчеле зетер жерде къоймагъыз;
- керекли приборла бла тюз хайырланыргъа юйретигиз;
- от тюшгенде неда башха къыйын болумда кеслерин тюз жюрютюрге юйретигиз, от къабыннганда юйню ичинде бугъунургъа жарамагъанын, эшикге терк чыгъаргъа, абаданлагъа билдирирге тийишлисин англылатыгъыз;
- сабийни юйде кесинлей къояргъа тюше эсе, къагъытда битеу керекли телефонланы жазып беригиз, адресин билгенин бла къалгъанын соругъуз.

Къоркъуусузлукъ инсанны кесинден башланады, сабийлеге кесигизни жюрютгенигиз бла тюз юлгю кёргюзтюгюз.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Эсеплe

Багъала тюшедиле

Къабарты-Малкъарда жыллыкъ инфляция азая барады. Анга аш-азыкъны сатыуда кёп болгъаны эмда уллу тюкенле этген мадарла себеп болгъандыла, деп билдиргенди РФ-ни Банкыны республикада бёлюмюнден.

Картофну да багъасы тюшюп тебиргенди, чёплеу жау да учузуракъ болгъанды. Анга быллтыр картофдан бла чёплеуден иги тирлик алынганы себеплик этгенди. Импорт айбыл багъаны ючюн апельсинлени, бананланы, кертмелени эмда лимонланы багъалары алгъынча алай ёсмейдиле.

Айтылгъаныча, тюкенле багъаланы тинтиу бла тири кюрешип башлагъандыла. Аны хайырындан товарланы бир ненча тюрлюсю, ол санда аякъ кийимле, быстыр жууучан эмда букъу жыйгъан машинала, итиуле да учузуракъ болгъандыла. Авиабилетле, кьонакъ юйледе эмда санаторийледе туруу а багъаракъ болгъанды. Ол а кьыралда ич туризм айныгъаны бла байламлыды.

Россейни Банкы бардыргъан политикагъа тийишлиликде быйыл инфляция азая кетип, 4 - 4,5 процентге жетер, андан арысында уа тёрт процент чакъылы болур, деп сакъланады.

УЛБАШЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

Себеплик

Медиклеге – тёлеуле

Былтыр медицина ишчилере болушлукъ этиную жангы тюрлюсю кийиригенди – энчи социал тёлеу. 2024 жылны башындан башлап бизни республикада аны 6030 адам алады, алагъа 427 миллион сом бёлюнгенди.

Бу ахчагъа саулукъ сакълауну ара район, район эм участка больницаларында, терк медицина болушлукъ этиу станциялада ишлегенле тийишлидиле. Не тюрлю организация болгъанына эм специалистни категориясына кёре аны ёлчеми 4,5 – 18,5 минг сомду.

Къабарты-Малкъарда медиклеге ахчаны жедириуге Социал фондну жер-жерли бёлюмю борчлуду, ол аны медицина организацияладан келген эсеплеге кёре тохташдырады. Хар айны ахырында саулукъ сакълау учрежденияла энчи социал тёлеу аллыкъ ишчилерини тизмесин жарашдырадыла, алагъа къаллай бир ахча тийишлисини ёлчемин кеслери тергёйдиле эм аны фондха жибередиле. Медицина ишчиледен заявление жазарлары неда справка келтирирлери изленмейди. Ахча аланы счётларына 7 ишчи кюнню ичинде ётдюрюледи. Соруула бла контакт-арагъа сёлеширге боллукъду, аны номери: **8-800-200-06-70**.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Къабарты-Малкъарны Правительствосу, КъМР-ни Башчысыны Администрациясы Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председатели **МУСУКЛАНЫ Тахирни жашы Алийге** анасы **МУСУКЛАНЫ Жамий, Бузжигитни къызы**, ёлгенине бушуу этгенлерин билдиреди эмда къайгъы сёз бередиле. Бу къыйын кюнюгюзде биз Сизни бла бирге ачыу этебиз.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы – 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары – 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь – 40-28-97.
Секретариат – 40-93-62.
Корректорла, специалистле – 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – 42-24-02, 42-67-68.
Экономика – 42-66-73.
Культура – 42-66-76.
Социал ишле – 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт – 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазыуу – 42-37-94.
Сурат альучу – 40-59-18.
Энчи корреспондент – 42-68-72.
Операторла – 42-66-85.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди.
Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмегге болмукъдуа. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууапладыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5–6 бет) кёпню алмайды.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламны коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связьны федерал Управлениясы жууаплады.
Телефонла: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплады.
Телефон: 42-69-34

Газет айлыкъда юч кере чыгъады – геуюрге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда кьол салынады. 20.00 сагъатда кьол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Темуккуланы Аминат– дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия – жууаплы секретарьны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1-чи бет), Ахматланы Люаза (2-чи бет), Геляланы Валя (3,4-чю бетле)– корректорла.

Тиражы 1758 экз. Заказ № 650

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫ АДРЕСИ:

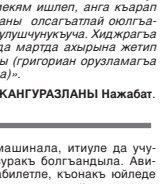

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru